प्रतीच्यः, त्रि. प्रतीच्यां भवः। प्रतीचीशब्दाद्भवार्थ-ष्ण्यप्रत्ययनिष्पन्नः॥ पश्चिमदिग्जातः। (यथा, महाभारते। २। ३२। १२।
"रामठान् हारहूणांश्च प्रतीच्याश्चैव ये नृपाः।
तान् सर्व्वान् स्ववशे चक्रे शासनादेव पाण्डवः॥")

प्रतीतः, त्रि, (प्रतीयते स्म प्रत्येकमगाद्वेति। प्रति + इण् + कर्म्मणि कर्त्तरि वा क्तः।) ख्यातः। इत्यमरः। ३। १। ९॥ (यथा, रामायणे। २। ८। १०।
"प्राप्तां वसुमतीं प्रीतिं प्रतीतां हतविद्विषम्।
उपस्थास्यसि कौशल्यां दासीवत्त्वं कृताञ्जलिः॥")
सादरः। ज्ञातः। हृष्टः। इति मेदिनी। ते, १२५॥ (पुं. विश्वेदेवानामन्यतमः। यथा, महाभारते। १३। ९१। ३२।
"अनुकर्म्मा प्रतीतश्च प्रदातार्थांशुमांस्तथा॥")

प्रतीतिः, स्त्री, (प्रति + इण् + भावे क्तिन्।) ज्ञानम्। इति जटाधरः॥ (यथा, भाषापरिच्छेदे। ११४।
"अन्योन्याभावतो नास्य चरितार्थत्वमुच्यते।
अस्मात् पृथगिदं नेति प्रतीतिर्हि विलक्षणा॥")
ख्यातिः। आदरः। हर्षः। इति प्रतीतशब्दार्थदर्शनात्॥

प्रतीपं, त्रि, (प्रतिकूला आपो यस्मिन्। "ऋक्पूरब्धूःपथामानक्षे।" ५। ४। ७४। इति अप्रत्ययः। "द्व्यन्तरुपसर्गेभ्योऽप ईत्।" ६। ३। ९३। इति ईत्।) प्रतिकूलम्। इति हेमचन्द्रः। ६। १०१॥ (यथा, भागवते। ३। १। १४।
"क एनमत्रोपजुहाव जिह्मं
दास्याः सुतं यद्बलिनैव पुष्टः।
तस्मिन् प्रतीपः परकृत्य आस्ते
निर्व्वास्यतामाशु पुराच्छ्वसानः॥"
क्ली, अर्थालङ्कारभेदः। तस्य लक्षणादिवं साहित्यदर्पणे १० परिच्छेदे उक्तम्। यथा,—
"प्रसिद्धस्योपमानस्योपमेयत्वप्रकल्पनम्।
निष्फलत्वाभिधानं वा प्रतीपमिति कथ्यते॥
क्रमेण उदाहरणं यथा,—
यत्त्वन्नेत्रसमानकान्तिसलिले मग्नं तदिन्दीवरं
मेघैरन्तरितं प्रिये! तव मुखच्छायानुकारी शशी।
येऽपि त्वद्गमनानुकूलगतयस्ते राजहंसा गता-
स्तत्सादृश्यविनोदमात्रमपि मे दैवेन न क्षम्यते॥
तद्वक्त्रं यदि मुद्रिता शशिकथा हा हेम सा चेद्द्युति-
स्तच्चक्षुर्यदि हारितं कुवलयैस्तच्चेत् स्मितं का सुधा।
धिक्कन्दर्पधनुर्भ्रुवौ यदि च ते किंवा बहु ब्रूमहे
यत्सत्यं पुनरुक्तवस्तुविमुखः सर्गक्रमो वेधसः॥
अत्र वक्त्रादिभिरेव चन्द्रादीनां शोभातिवहनात् तेषां निष्फलत्वम्।
उक्ता चात्यन्तमुत्कर्षमत्युत्कृष्टस्य वस्तुनः।
कल्पितेऽप्युपमानत्वे प्रतीपं केचिदूचिरे॥
यथा,—
अहमेव गुरुः सुदारुणाना-
मिति हालाहल! तात! मास्म दृप्यः।
ननु सन्ति भवादृशानि भूयो
भुवनेऽस्मिन् वचनानि दुर्ज्जनानाम्॥
अत्र प्रथमपादे उत्कर्षातिशय उक्तः। तदनुक्तौ तु नायमलङ्कारः॥")

प्रतीपः, पुं, चन्द्रवंशीय ऋक्षराजपुत्त्रः। शान्तनुराजपिता च। इति पुराणं शब्दरत्नावली च॥ (यथा, महाभारते। १। ९७। २०।
"प्रतीपः शान्तनुं पुत्त्रं यौवनस्थं ततोऽन्वशात्॥"
एतस्य विवरणं तत्रैवाध्याये विस्तरशो द्रष्टव्यम्॥)

प्रतीपदर्शिनी, स्त्री, (प्रतीपं प्रतिकूलं वामं वा पश्यतीति। दृश् + णिनिः। ङीप्।) स्त्रीमात्रम्। इत्यमरः। २। ६। २॥

प्रतीरं, क्ली, (प्रतीरयति जलगतिकर्म्मसमाप्तिं नयतीति। प्र + तीर कर्म्मसमाप्तौ + कः।) तटम्। इत्यमरः। १। १०। ७॥

प्रतीवापः, पुं, (प्रत्युप्यते प्रक्षिप्यते अथवा निषिच्यतेऽस्मिन्निति। प्रति + वप निषेकादौ + घञ्।) गलितस्य स्वर्णादेर्द्रव्यान्तरेणावचूर्णनम्। इति स्वामी॥ न्यसनम्। निःक्षेपणमिति यावत्। इति सुभूतिः॥ उपद्रवः। इति मुकुटः॥
"आवापस्तु प्रतीवापो मारीरीतिरुपद्रवः॥"
इति राजनिर्घण्टः॥
इत्यातञ्चनशब्दटीकायां भरतः॥ पानीयौषधविशेषः। यथा,—
"उषकादि प्रतीवापं पिबेत् संशमनाय वै॥"
इति विद्रधिचिकित्सायां चक्रपाणिदत्तः॥
(यथा च सुश्रुते सूत्रस्थाने। ४३ अध्याये।
"मदनफलमज्जक्वाथं वा पिप्पल्यादि प्रतीवापं तच्चूर्णं वा निम्बरूपिका कषाययोरन्यतरेण सन्तर्पणं कफजव्याधिहरम्॥")

प्रतीवेशः, पुं, (प्रतिविश्यते इति। प्रति + विश् + घञ्। उपसर्गस्य दीर्घः।) प्रतिवेशः। इति शब्दरत्नावली॥

प्रतीवेशी, [न्] स्त्री, (प्रतीवेशोऽस्यास्तीति। प्रतिवेश + "अत इनिठनौ।" ५। २। ११५। इति इनिः।) प्रतिवेशी। इति शब्दरत्नावली॥

प्रतीहारः, पुं, (प्रतिह्रियते अत्रेति। प्रति + हृ + घञ्। उपसर्गस्य दीर्घः।) द्वारः। (प्रतिहरत्यनेनेति। करणे घञ्।) द्वारपालः। इत्यमरः। २। ८। ६॥ तस्य लक्षणम्। यथा,—
"इङ्गिताकारतत्त्वज्ञो बलवान् प्रियदर्शनः।
अप्रमादी सदा दक्षः प्रतीहारः स उच्यते॥"
इति चाणक्यसंग्रहः॥
अपि च। मात्स्ये १८९ अध्यायः।
"प्रांशुः सुरूपो दक्षश्च प्रियवादी न चोद्धतः।
चित्तग्राहश्च सर्व्वेषां प्रतीहारो विधीयते॥"
सन्धिविशेषः। यथा, हारावली।
"मयास्योपकृतं पूर्व्वमयञ्चोपकरिष्यति।
इति यः क्रियते सन्धिः प्रतीहारः स उच्यते॥"

प्रतीहारी, [न्] त्रि, (प्रतिहरति स्वामिसमीपे सर्व्वविषयमिति। प्रति + हृ + णिनिः। उपसर्गस्य दीर्घः। यद्वा, प्रतीहारो रक्षणीयत्वेनास्यास्तीति। इनिः।) द्वारी। द्वारार्थकप्रतीहारशब्दादस्त्यर्थे इन्प्रत्ययेन निष्पन्नः॥

प्रतीहारी, स्त्री, (प्रतीहारोऽस्या अस्तीति। अच्। गौरादित्वात् ङीष्।) द्वाःस्थिता। इति मेदिनी। रे, २८०॥

प्रतीहासः, पुं, (प्रतिरूपो हासोऽस्य। उपसर्गस्य दीर्घः।) करवीरः। इत्यमरः। २। ४। ७६॥

प्रतुदः, पुं, (प्रतुदतीति। प्र + तुद् + कः।) गृध्रादिः। आदिना श्येनः। कङ्कः। काकः। द्रोणकाकः। उलूकः। मयूरः। इति राजनिर्घण्टः॥ अस्यमांसगुणाः।
"लावाद्या विष्किरो वर्गः प्रतुदा जाङ्गला मृगाः।
लघवः शीतमधुराः कषायाश्च हिता नृणाम्॥"
इति राजवल्लभः॥
(यथा च चरके सूत्रस्थाने सप्तविंशाध्याये।
"शतपत्रो भृङ्गराजः कोयष्टी जीवजीवकः।
कैरातः कोकिलोऽत्यूहो गोपापत्रः प्रियात्मजः॥
लट्वा लट्वाषको वभ्रुर्वटहा डिण्डिमानकः।
जटी दुन्दुभिवाक्कावलोहपृष्ठकुलिङ्गकाः॥
कपोतशुक्लशारङ्गश्चिरिटीककुयष्टिकाः।
शारिकाकलविङ्कश्च चटकोऽङ्गारचूड़कः॥
पारावतः पाण्डविक इत्युक्ताः प्रतुदा द्विजाः॥"
यथा च सुश्रुते सूत्रस्थाने ४६ अध्याये।
"कपोतपारावतभृङ्गराजपरभृतकोयष्टिककुलिङ्गगृहकुलिङ्गगोक्षोड़कडिण्डिमानकशतपत्रकमातृनिन्दकभेदाशिशुकसारिकावल्गुलीगिरिशालह्वालदूषकसुगृहीखञ्जरीटकहारीतदात्यूहप्रभृतयः प्रतुदाः॥")

प्रतोदः, पुं, (प्रतुद्यतेऽनेनेति। प्र + तुद् + करणे घञ्।) अश्वादिताड़नदण्डः। चाबुक् इति भाषा। तत्पर्य्यायः। प्राजनम् २ प्रवयणम् ३ तोत्रम् ४ तोदनम् ५। इति जटाधरः॥ (यथा, महाभारते। २। ५४। ८।
"प्रकालयेद्दिशः सर्व्वाः प्रतोदेनेव सारथिः।
प्रत्यमित्रश्रियं दीप्तां जिघृक्षुर्भरतर्षभ!॥")

प्रतोली, स्त्री, (प्रतुल्यते परिमीयते इति। प्र + तुल् परिमाणे + घञ्। गौरादित्वात् ङीष्।) रथ्या। इत्यमरः। २। २। ३॥ (यथा, रामायणे। २। ८०। १८।
"बहुपांशुचयाश्चापि परिखापरिवारिताः।
तत्रेन्द्रनीलप्रतिमाः प्रतोलीवरशोभिताः॥")
अभ्यन्तरमार्गः। नाछ इति ख्याते। कुली इति च ख्याते। हट्टादिमध्यनिर्म्मिते पथीति साञ्जः। दुर्गनगरद्वारे इति केचित्। इति तट्टीकायां भरतः॥

प्रत्तं, त्रि, (प्रदीयते स्मेति। प्र + दा + क्तः। "अच उपसर्गात् तः।" ७। ४। ४७। इति तादेशः।) दत्तम्। इति मुग्धबोधव्याकरणम्॥